

Boj o šátek první dámy Turecka

09.července 2007 Adéla Kadlecová

Pobřeží černomořského přístavu Samsun zaplnily 20. května tisícovky Turků, kteří přišli vyjádřit svůj nesouhlas s postupem vládní strany AKP v krizi ohledně prezidentské kandidatury jejího místopředsedy a ministra zahraničí Abdullaha Güla.

Byť samsunská demonstrace nebyla pro vývoj událostí kolem prezidentských voleb v Turecku určující, byla nanejvýš symbolická. Právě v Samsunu v roce 1919 vyzval zakladatel sekulární republiky Atatürk k boji o nezávislost Turecka. A v těchto dnech to byli také občané Samsunu, kteří vyjádřili své obavy, aby Gül, jehož nominovala AKP hlásící se k muslimským kořenům a jehož žena nosí tradiční muslimský šátek, nebyl trojským koně islamismu v prezidentském paláci, tradiční to baště tureckého státního sekularismu. Demonstranti vyjadřovali podporu pokračování principům republiky, zazněly však i hlasy proti vměšování armády, ochránkyně turecké sekulární tradice.

První květnový den turecký ústavní soud rozhodl o neplatnosti prvního kola prezidentské volby. AKP v reakci oznámila, že rozhodnutí soudu bude respektovat, nicméně premiér a předseda AKP Erdoğan označil rozhodnutí soudu za „kulku vystřelenou na demokracii“. Druhé kolo voleb bylo anulováno. Parlament schválil vypsání předčasných parlamentních voleb výměnou za podporu opozice pro změny ústavních zákonů z dílny AKP. Dle Erdoğanova návrhu bude prezident volen přímo, čímž získá větší rozhodovací pravomoci.

Na první pohled se, s nadsázkou, může zdát, že kardinálním problémem celého konfliktu je otázka, zda nová první dáma Turecka bude nosit muslimský šátek. Panuje obava, aby nástupce sekularisty Sezera příliš nesympatizoval s islámem.

Nová identita turectví

Jádro současných problémů v Turecku je však složitější, než se na první pohled jeví. Nejde o střet modernistické a sekulární elity (odstupující prezident, soudci, průmyslníci a rektori universit) s tradicionalistickou, konzervativní a nábožensky orientovanou většinou z nižších vrstev (reprezentovanou stranou AKP).

U zrodu turecké republiky stála prozápadní orientovaná elita z bývalých evropských osmanských provincií v čele s Atatürkem. K vybudování sekulárního, moderního státu bylo nutné zcela změnit myšlení většiny obyvatel anatolské náhorní plošiny – chudých, nábožensky orientovaných vrstev. Nástrojem změny byla ve 30. letech 20. století politika tvrdého vynucování státních pravidel ve všech sférách společnosti. Tato politika se ukázala jako vesměs úspěšná. Za osmdesát let se podařilo do společnosti integrovat zcela novou identitu „turectví“. Nicméně proto, že se tato identita nevyvinula přirozeným vývojem, ale byla uměle podsunuta, tak přirozeně vykazuje i rysy nejistoty. Kemalisté, nová sekulární elita, která vstoupila do Anatólie jako nový element, se vždy podvědomě cítila ohrožena, a s ní byly ohroženy i její atatürkovské ideje. Toto zakonzervované společenské zřízení se cítilo ohroženo i vnějšími vlivy. Proto je paradoxně právě tato skupina, v minulosti nositelka modernismu a liberalismu, dnes nejhlasitějším odpůrcem zapojení Turecka do mezinárodního společenství a liberalizace trhu.

Muslimská a progresivní vláda

Zbytek společnosti se musel vypořádat s dilematem, jak se zapojit do chodu státu kemalovské elity, jak skloubit život v islámu s moderní společností. V 90. letech 20. se začala zapojovat do politického a ekonomického života nová elita střední třídy – podnikatelé s islámskými kořeny. Vytvářeli tlak na

otevření uzavřeného trhu zahraničním investorům a liberalizaci ekonomiky. S rostoucí hospodářskou silou se nová střední třída zároveň hlásila i o odpovídající politický vliv v zemi. Dočasnou odpovědí bylo vítězství Erbakanovy Strany blahobytu v parlamentních volbách v roce 1995, na jejíchž troskách vybudoval Erdogan stranu AKP. AKP v roce 2002 vyhrála volby a stojí v čele dosud nejstabilnější vlády turecké historie. Její přiznání se k muslimským hodnotám ji - z našeho pohledu možná paradoxně - činí i vládou progresivní. Pro anatolskou společnost je formou osvobození od rigidního „turectví“ a sekularistické nadvlády.

Přestože nad AKP vždy visely otazníky o ryzosti její prozápadního směřování, je nositelem tureckých reforem ona a ne sekulární, nacionalistická a izolacionistická opozice. Nelze nyní předjímat, kdo se stane novým kandidátem AKP, a tudíž s největší pravděpodobností i novým prezidentem Turecka. Pokud kandidát AKP uspěje a strana oslaví úspěch i v parlamentních volbách, dojde sice k další legitimizaci vlivu islámu na politické rozhodování, na druhé straně však bude o něco méně sekulární Turecko více otevřené světu.